

Прогулянка на війну
Ака Морчиладзе

Початок 90-х, Грузія. Два приятелі-грузини вирушають до Азербайджану за дешевою «травкою». Але, випадково заблукавши, опиняються в Нагорному Карабаху, у зоні бойових дій. Щоб вижити, треба діяти! Гіо, син владного та багатого батька, змушений чи не вперше в житті самотійно приймати серйозні рішення. І якщо він бажає повернутися, то має взяти відповідальність за свою долю у власні руки! Так майже звичайна прогулянка стає подорожжю до свободи та самого себе і змінює його назавжди...

Ака Морчиладзе

Прогулянка на війну

1

Розпочалося все наприкінці лютого.

Тоді в Грузії спалахнула війна поміж своїми (якщо те, що коїлося, можна назвати словом «війна»). Та як не називай, а президент Гамсахурдіа[1 – Гамсахурдіа, Звіад (1939–1993) – дисидент-націоналіст, переслідуваний органами Радянської влади, але звільнений від покарання після публічного каяття. Із 1990 р. – голова Верховної Ради, з 1991 р. – президент Грузії. З огляду на авторитарний стиль управління його президентство завершилося громадянською війною, внаслідок чого владну верхівку очолив Едуард Шеварднадзе, а Гамсахурдіа загинув за нез'ясованих обставин. (Тут і далі приміт. перекл.)] шойно втік, переховуючись від бійців національної гвардії та бойовиків «Мхедріоні».[2 – «Мхедріоні» («вершники», «лицарі» – груз.) – воєнізована націоналістична організація, заснована 1989 р. професійним злодієм Д. Іоселіані. Відстоювала незалежність Грузії. У конфлікті 1991–1992 рр. підтримала Е. Шеварднадзе й багато у чому сприяла йому. Брала активну участь у війні проти Абхазії. 1995 р. Шеварднадзе, зміцнивши свою владу, заборонив діяльність «Мхедріоні», а її лідерів ув'язнив.] Мене це й тоді не обходило, а тепер і поготів. Добігав кінця лютий, і я не міг думати ні про що, крім Гогліка та його чергових безглузвих намірів. Його просто так не зупиниш, якщо вже затявся. Тільки й скаже: «Уперед, друже, рушаймо швидше!» Гроші дасть Ачіко Кіпіані, а нам лишиться взяти ті гроші та гайнути. Але мені не дуже кортіло сидати за кермо та гасати туди й сюди там, де чорт ногу зламає, до того ж іще взимку. Навіщо воно мені? На той час, до речі, пального не можна було купити ні за які гроші. А Гоглік від свого не відступається: «рушаймо» та «вперед». Мовляв, нам усього й потрібно, що дістатися туди, назбирати «травички», якої вистачить до наступної осені, – от і вся дурничка!

І знову, і знову те саме. А я не бажав вирушати в путь. Таким я вже дуже давно не цікавився. Ну, міг затягнутися «травичкою» разів чотири на рік, може, п'ять, але ж не більше. Ні, як йому взагалі спало на гадку мріяти про те, щоб ганяти мене через пів-Азербайджану? Що я йому – хлопчисько? Їдь, друже, повертайся, а потім можеш усім розповідати, як дістався Ганджі[3 – Ганджа (до 1989 р. – Кіровабад) – друге, після Баку, місто Азербайджану за кількістю населення (більше ніж 300 тис. жителів). У період Середньовіччя тут було поширеним вирощування індійської коноплі, з якої виготовляли гашиш. Історія повертається.] й привіз звідти повну автівку гашишу. Так, звичайно: ви уявіть собі, люди, я поїхав до Ганджі – бачите, скільки гашишу привіз, так, так, із самої Ганджі, і так далі, і тому подібне. А він усе одно напосідав, що давай, друже, вперед, махнемо до Ганджі... Ні, якщо вже Гоглік щось задумав, він від свого не відступиться. Вилупок дурний, хай йому грець! Нарешті пішов, але того ж вечора з'явився знову, притягнувши із собою Кіпіані. Цей хлопець високий і міцний, як бугай. Сидів, знервовано перебираючи чотки.

– Слухай, Гіо, – каже він мені. – Жоден ділок в Азербайджані, хай би їх чорти взяли, більше не хоче мати зі мною справ. А ти – друг Гогліка, тому і мій друг. Тож допоможи нам, тут за дві-три доби можна впоратися. А за мною не стане, задоволений будеш.

Уміє він умовляти людей.

– А де пальне взяти? – запитую. Для себе я вже вирішив їхати.

– В Азербайджані, – відповідає, – бензину вистачає, тож заправишся там. А на початок дороги я тобі двадцять літрів дам.

Нехай би краще допоміг пхати мою «Ладу» аж до кордону: двадцять літрів – то ж менше ніж півбака, цього вистачить хіба що за межі Тбілісі виїхати. Тоді я до батька, на його квартиру.

Удома були лише Нана та Іраклій. Іраклій дивився фільм зі Шварценегером – так зіщулювся у кріслі, що я його не одразу й помітив. Підійшов до нього, поцілував. Він сидів, широко розплющивши очі та стискаючи в руках автомат. Іграшковий, зрозуміло. Іраклій – мій молодший брат, йому п'ять років виповнилося. А Нана – то дружина мого тата. Я пам'ятаю її ще як був дитиною: тато завжди повертався додому разом із нею, але весілля вони відгуляли тільки тоді, коли я пішов до останнього класу. Перед цим він переїхав до неї, а квартиру на вулиці Кавсадзе залишив мені. Татові вже за п'ятдесят. Нані ж тридцять п'ять, вона справді ще молода жінка. Мій друг Дуда каже, що Нана звилася собі затишне кубельце поряд із мільйонами мого батька, а мені теж виділила затишний куточок, тільки подалі – у моїй «Ладі». В Іраклія її очі – темні, лагідні.

Тато належить до тих старих, хто й у своєму віці метушаться, немов великі цабе, розкидаються грошима та гучно нагадують усім, хто тільки може почути, щоб ішли під три чорти, якщо їм щось не подобається. Він зі своїми друзями – це щось на кшталт маленького мафіозного клану. Цілісінький день він «наглядає за справами» та розважається з приятелями, а додому повертається лише пізно ввечері. Ось і зараз його вдома немає.

- Куди його понесло? - запитав я у Нани.
 - Поїхав на блокпост, - зітхнула вона.
 - На блокпост? Що йому там робити?
 - Уночі вони зупиняють і перевіряють машини. Конфісковують зброю. Ну, ти ж і сам розумієш.
 - Він що - до поліції пішов працювати? - Я не втримався й засміявся.
 - Ні, не до поліції. Це начебто якась військова операція. Я точно не знаю. Розшукують тих, кого й завжди: братів Мікаберидзе, Рамішвілі, Сашу, Бубу... Там не тільки твій батько, людей багато.
 - Наглядають за правопорядком, ось як?
 - Він несамовитий, Гіо, інакше й не скажеш. Усе бігає, розмахує пістолетом... А ти істи хочеш? Принести тобі чогось?
 - Ні, не треба. Не знаєш, у нього бензину хоч трохи є?
 - Має бути. Напевно, у підвалі. Візьми ключ та йди подивися сам.
- Що ж, уже непогано.
- А коли він повернеться, Нано?
 - І не знаю. Можливо, тільки вранці. А тобі щось треба?
 - Я іду на декілька днів.
 - Куди?
 - До Єревана. Усього на два-три дні, з хлопцями... Мені просто необхідно трохи розвіятися, вирватися з Тбілісі.
 - Давай я тобі все ж зберу щось у дорогу, - запропонувала Нана, трохи поміркувавши. - А іі ти із собою теж береш?
 - Ні.
 - Тоді чому ти ідеш саме до Єревана?
 - А навіщо мені залишатися у Тбілісі?
 - Дякувати Господу, що ти з нею порвав, Гіо. Тенгіз уже починав шаленіти.
 - Годі, Нано, давай облишимо це...
 - Якщо тобі потрібно позичити гроші, ти тільки скажи.
 - Хіба що трошки, - засміявся я.

- Скільки?

- Трошки.

- Тисячу? Дві?

- Однієї мені вистачить.

- Візьми, тут приблизно тисяча чотириста. Бери, бери все.

Я взяв тисячу, поцілував Траклія, підморгнув Нані й пішов униз. У підвалі вишикувалася шеренга каністр із бензином. Ось тобі й об'єкт загального користування. Почув кроки й оглянувся. Нана.

- Я не розповім йому, що ти ідеш, а то він тільки розлютиться.

- Гаразд.

- Вимкни свій мобільний. Я скажу, що ти заходив сьогодні й попередив, що не можеш телефонувати, тому що мобільний вийшов із ладу. Іще скажу, буцімто ти познайомився з іншою дівчиною й зараз із нею. Згоден?

- А як Тенгіза підстрелять, Нано, тоді що робитимемо?

- Ну навіщо ти так кажеш, Гіо, справді...

- А якщо говорити серйозно, то що він собі думає, коли у його віці бігає всюди, мов той революціонер?

- Маєш рацію. Відверто кажучи, я дуже налякана. Тенгіз увесь час повторює, що, якби того схопили минулого літа, тепер усе було б чудово.

- Еге ж, і місто повернули б, і інші нісенітничі в тому ж дусі... - засміявся я.

* * *

Я приїхав додому й поволі побрів сходами нагору. Темно було неймовірно. Ненавиджу, коли вирубають електроенергію. Є в мене декоративна японська свічечка, прикрашена гілочками, - здається, такі називають ікебанами. Я її палив усю зиму, а вона, ця чортова штука, так і не догоріла. Та й гілочки ті японські якісь чудернацькі: не горять і запаху не мають ніякого. Отже, я запалив свічку й уместився біля неї. Відколи почалася війна, я жодного разу не спав у своєму ліжку, а тільки у кріслі, де з одного боку горіла свічка, а з іншого стояв радіоприймач. Мені було байдуже, що передають по радіо, але тато телефонував мені щовечора й запитував: «Новини слухаєш? І що кажуть? Отакої. Добре... свобода... еге ж... і все? А про нас нічого не сказали? Кхм...»

Я - особистий прес-аташе Тенгіза Мікатадзе, його персоніфіковане щоденне зведення новин.

Потім я засинав під бурмотіння радіо, вранці прокидався, а свічка все горіла. Господи, від цих трьох таки з'їду з глузду: від цієї свічки, від баритонів цих пихатих дикторів і від свого тата, цього революціонера похилого віку.

Тієї ночі я кілька годин поспіль дивився на полум'я клятої свічки. Одна-єдина думка крутилася й крутилася у мене в голові, і я не міг її позбутися. Я не знав, як мені далі бути. Можливо, так на мене вплинуло сказане Наною, а може, згадки про минуле не давали спокою... Слово честі, не знаю. Подумки я почав лаятися. Діставалося Гогліку, звичайно. Коли я роздратований, то завжди сиплю прокльони на Гогліка – він же такий дурень, йолоп чортів. Не можу пригадати жодного разу, коли він зробив або сказав щось путне, бодай хоч схоже на розумне.

Я маю на увазі, що пам'ятаю не просто кілька кумедних подробиць і навіть не так, немовби це трапилося зі мною вчора, – ні, пам'ятаю все набагато краще, настільки чітко й реалістично, що навіть зараз мені стає моторошно й серце стискається.

Було це в жовтні. Не мав я ще ні машини, ні чогось іншого особливого. Одного вечора з Гогліком, Дудою і Вато Амїреджибі пішов розважатися. Вирушили ми не до борделю, а, власне кажучи, до якогось злиденного кубла в житловому будинку, як на мене, десь поблизу Варкетілі.[4 – Один із житлових масивів на околицях Тбілісі.] Дуда стверджував, що то його невеличкий гарем, що дівчата там дуже палкі і, якщо ми вміло розіграємо свої карти, нам дозволять туди приходити. Тож ми прихопили кілька пляшок спиртного, тістечка, цигарки, щось їще та й попроскували собі. Дівчат було четверо. Ми запалили, випили, закусили й випили ще. Потім Вато відійшов з однією, Дуда вийшов з іншою, і ми з Гогліком залишилися з двома дівчатами. Гоглік ухопив одну з них за руку й потягнув до себе. Дівчина неквапливо підвелася. Очі в неї були стомлені; пам'ятаю й те, що одягнена була в чорну футболку, а на пальцях – ціла виставка каблучок.

– Ми сходимо подихаємо свіжим повітрям, – промовив Гоглік і криво посміхнувся до мене.

Сам не знаю, що на мене найшло. Несподівано мені стало шкода цієї стомленої сумної дівчини. Називаю її дівчиною, бо їй було років на три більше, ніж мені самому.

Не маю звички запам'ятовувати дівочі ймення, тож і її ім'я не пригадую. Закарбувалося у пам'яті тільки те, що ім'я було не грузинське. Я спритно підвівся й виволік Гогліка до передпокою.

– У тебе є гашиш? – зрадів той.

– Цю дівчину хочу я. – Прямо й відверто, бо інакше не зрозуміє.

– Так стоїть, що й терпіти несила? – Він завжди пашекуватий і брутальний.

Здається, мій вибрик Гогліка лише потішив. Він повернувся до кімнати й вийшов звідти з іншою дівчиною. Коли я зайшов до кімнати, інша, відвойована, сиділа за столом, із затуленим долонями обличчям, із недбало

розсипаним волоссям. Очей її я не бачив, але зауважив прикушену нижню губу.

– Як тебе звуть? – запитав.

– Яна. – Вона підвелася. Схоже, була вихованою. Я знав напевне, що вона не думає зараз падати на спину й розводити ноги.

Зненацька відчинилися двері, й на порозі постав Дуда, загорнений у простирадло.

– Друже, мені затягтися потрібно. – Добре пам'ятаю, як він узяв зім'яту пачку цигарок і підморгнув. Тоді пішов. Клацнули зачинені двері.

Яна підійшла до вікна. Я й без того міг бачити світло у вікнах віддалік розташованих багатопверхових житлових споруд околиць міста. Приступив ближче до дівчини, поклав руку на її плечі, пригорнув. Раніше я такого ніколи не робив, ні до кого так не ставився. Тепер навіть не знав, що сказати. Коли сидиш у колі жінок, добре розумієш, що вони хочуть робити, що говоритимуть, коли кинуть тобі щось ущипливе та як ти сам маєш діяти і що відповідати. А тут...

Я раптом пригадав, що, коли ми сиділи за столом, Яна поводитися тихіше від усіх. Що ж це: я весь час придивлявся до неї? І сам не знаю. Зазвичай про жінок так багато не думаєш. Просто з'являєшся на вечірки, спочатку сяк-так причепурившись. Ну, останнє зрозуміло, хоча й клопоту багато, а це дратує. Жінка ж, напевно, не бажає, щоб на неї скочив якийсь неохайний покидьок, від якого тхне хлівом? Як від того Гогліка...

Ми стояли біля вікна – достоту сцена з однієї з тих сентиментальних пісенок. Раптом плечі Яни затремтіли: вона заплакала – тихо-тихо, неначе вирвалося на волю раніше старанно погамоване. Вона схлипувала настільки тихесенько, що я майже не чув. Гадаю, для неї виявилось останньою краплею те, що ми з Гогліком обмінялися нею та її ж подругою, мовби дешевими запальничками. Дівчина зіщулилася, ніби з усіх сил прагнула стати зовсім непомітною, притиснулася до мене, сховавши обличчя на грудях, і так плакала.

Я розгубився, не знав, що вчинити. Зрештою вирішив забрати її до себе. Вивів на вулицю – вона ж лише щільніше тулилася до мене. Досить швидко зупинив таксі, й ми подалися звідти.

На порозі моєї квартири Яна на хвилинку зупинилася; волосся ще затуляло її обличчя, прикривало очі. Я провів її до спальні. Утім, лягати з нею навіть і не думав. Вона безсило впала на ліжко і знову почала схлипувати. До того я нікому так не співчував. І гадки не мав, щоб чіплятися до неї, просто сидів і дивився.

– Зварю тобі кави, – промовив нарешті та пішов із кімнати. Коли ж приніс каву, вона все ще лежала, але плакати припинила. Я влаштувався перед дзеркалом, спираючись на стіну. Не пам'ятаю, про що були мої думки, як і того, коли заснув.

Прокинувся я від її дотику.

Яна сиділа проти мене, ледь помітно посміхаючись, й легенько гладила мене по обличчю. Майже інстинктивно я поцілував її руку. Дівчину це приголомшило.

– Мені час іти, – раптом сказала вона.

Я рвучко підвівся і поцілував Яну. Зазвичай таких дівчат хлопці не цілують, хоч самі начебто такі вже чисті та цнотливі... Їм потрібна жінка, а її губи викликають огиду. Утім, у ту хвилину я про це й не згадував. Почувався якимсь іншим, незнайомим – задоволеним і втішеним. Важко навіть описати те, що я відчував. Та й звідки мені знати? З дитинства я не любив нікого. Можливо, на мене вплинуло те, що губи в неї були такі ж сухі, як і в мене. Не знаю.

– Мені йти потрібно, – повторила вона й обережно забрала свою руку.

Яна пішла.

Я не міг її забути. Усе пригадував риси обличчя, пальці, вологі куточки очей. Не міг пригадати її загалом, але викинути з голови не ставало сил. Розшукувати не намагався: розумів, що нічого доброго з того не вийде... Ось у чому можна завжди покластися на друзів, то це в тому, що вони ніколи не дадуть тобі спокою. Гоглік знов і знов розповідав усім, як я поцупив дівчину в нього з-під носа, і кожного разу мені ставало моторошно, хоча примушував себе сміятися разом з усіма.

А Яна кудись зникла, мов і не було.

Ще місяць-другий і я б, напевно, її забув.

Що було далі, добре пам'ятаю і тепер. Був холодний похмурий ранок, типовий для Тбілісі на Різдво. Ми десь святкували всю ніч, і, коли друзі викинули мене з машини біля мого під'їзду, я був жакливо п'яним. Вігцем піднявся на свій поверх, а там побачив таке, від чого ледь устояв на ногах. На сходинах сиділа Яна у світлому пальто й береті. Очі в неї, як і того разу, були стомленими, а губи неймовірно білими від холоду. Вона притиснулася до поручнів, скоцюрбилась, немов той птах узимку. Це було схоже на сцену з фільмів Чарлі Чапліна. І досі пам'ятаю, як вона змерзла, мало зовсім не задубіла...

А потім, уже у квартирі, коли ми лежали поряд у ліжку й палили мою останню цигарку, відчув, що спроможний дихати так вільно, як можна дихати лише десь далеко-далеко, у незвіданих місцях, але де затишно й безтурботно. Здавалося, що я тепер і з домівки своєї можу не виходити.

Яна була напрочуд спокійною та тихою. Вона навіть кімнатами ходила нечутно. Поміж собою говорили небагато. Погода теж була тихою і мовчазною. Три дні поспіль ми не бачили вулиці. Спершу зателефонував Гоглік, потім завітала Нана з половиною різдвяного пирога й ще якимись ласощами. Яна якраз умивалася. Двері до ванної були прочинені, і можна було бачити її там у моему светрі, під яким не було нічого. Дівчина навіть не почувала, що

хтось прийшов. Утім, я й не думав переховувати її у ванній або підказувати, щоб одяглася пристойно.

У Нани аж мову відібрало. Їй вдалося опанувати себе, але на обличчі виразно проступило потрясіння, якого вона зазнала. І п'яти хвилин у мене не витримала. Я провів її, замкнув двері. Яна постала на порозі ванної. Здійняті вгору руки, ще мокрі, так і застигли у повітрі. Вигляд у неї був такий, наче от-от гайне звідси щодуху.

– Мені потрібно йти, – сказала вона, як і тоді, минулого разу.

Я відразу уявив, що буде, коли вона зникне. Я попрямую до Гогліка, тоді ми разом подамося бозна-куди, а звідти ще кудись. Сидітимемо, смалитимемо цигарки, а може, й щось інше, якщо знайдеться. А після того вже вп'ятьох чи вшістьох завалимось на якусь вечірку, і скінчиться все тим, що або Гогліка хтось приріже, або він когось штрикне ножом. Тож я до ранку не повернуся додому. Коли ж удома ввімкну свій телефон, то не пізніше ніж за дві хвилини з нього пролунає голос Нани: «Тенгіз цікавився, що ти робиш...» – ну, й решта звичайного непотребу, який мені давно остогид.

Яна стала для мене всім. Вона втілювала щось таке, до чого я підсвідомо тягнувся, чого прагнув, сам про це навіть не здогадуючись, не насмілюючись мріяти. Мені здається, вона була тим, заради чого люди живуть. Мені й досі невідомо, що то – сім'я. Не розумію бовкання про сім'ю як священну інституцію. Проте це не важило: я ніколи ще не був таким щасливим, ніколи не почувався таким спокійним, як тоді. Я тепер не був самотнім. Тієї зими я поринав у мрійливі роздуми, як ніколи доти. Не вмикав телевізор, не впускав до квартири друзів, коли вони приходили, а кожного ранку сам ходив по свіжий хліб. Здатен був би навіть попрацювати, якби на мене чекали іспити, але на той час я вже мав писати дипломну роботу, а щоб її написали за мене, вже декого попросив і за це заплатив. Яна покидала мене тільки у вихідні – їхала на Московський проспект до своїх тітки та дядька. Поки був без неї, пов'язував на шию її простенький зелений шарф та вигадував, як згаяти час. Хлопці вже знали, що Яна живе зі мною, але прикидалися, що нічого не помічають. Гоглік удавав із себе розумника, відпускав репліки про те, що мені потрібно порадитися з господинею, перш ніж вийти з хати, й таке інше, але я просто не звертав уваги на його слова. Усе одно ніхто не зрозуміє, що у мене з Яною, а Гоглік – менше від будь-кого. Лише Дуда ставився до цього всього з відвертим несхваленням. Було очевидним, що саме він думає про нас із Яною. Якщо поміркувати, його можна зрозуміти: Яна колись належала до його «маленького гарему». Напевно, він знав про неї дещо таке, про що я не здогадувався. І багато. Та пішов він під три чорти, мені було байдуже. Таким щасливим я ще ніколи не почувався. Усе йшло просто чудово, я був паном над панами.

Ми всюди ходили з Яною разом. Обов'язково кудись ішли, незважаючи на те, якою була погода: дощ там чи сніг, чи тріскучий мороз. Саме йшли, тільки пішки. У нас було улюблене місце, де ми проводили багато часу, – ресторанчик «Мінгрельська кухня», що на вулиці Грибодова. Бувало, коли сиділи там, Яна запускала руку до моєї кишені й знаходила мою руку. Ми поважно бесідували, як годиться людям дорослим, Яна посміхалася, а я міцніше стискав її руку... Був щасливим. Мені почало насправді подобатися бути домашнім. Яна носила мої светри під своїм стареньким, блазеньким

пальтом, а коли я купив для неї чудернацькі італійські джинси, ми просто дивилися на них та сміялися.

Якось я зайшов до тата зрання. Батько ще був у ліжку, а на ньому верхи сидів Іраклій: вони так боролися. Я сказав, що мені потрібно п'ять тисяч карбованців. Тато спустив Іраклія на підлогу й сів у ліжку.

– Ти що, в карти програв? – Він був готовий зірватися на крик.

– Мені потрібно купити куртку.

– Куртка в тебе вже є. Надута така, як там її правильно називають?

– Мені треба нову.

– Кудись надумав податися? – Ні, він таки навіжений. Упевнений, що я намагаюся втекти до Інгушетії чи ще кудись світ за очі. Це з того часу, як ще на першому курсі нас із Морчилою затримала міліція на півдорозі до Владикавказа.[5 – Коли герой, який у 1990–1991 рр. пише дипломну роботу, був на першому курсі, місто мало назву Орджонікідзе.] Із якого дива ті покидьки до нас присікалися, й досі гадки не маю. Ми не робили нічого такого, що їм примарилося.

– Я нікуди не маю наміру їхати, просто хочу купити куртку. Куди б ото мені їхати й навіщо?

– Звідки я знаю? Уся ваша банда – хитрі вилупки. – Він підвівся з ліжка, почухав живіт і гукнув: – Нано!

Вона увійшла до кімнати.

– Куди він хоче вшитися?

– А чому ти гадаєш, буцімто він кудись вирушає? Він усього тільки й просить, що купити куртку.

– Ви завжди перешіптуєтеся за моєю спиною. Щойно він переступить поріг, то відразу кидається до тебе. Наскільки я розумію, ви обидва мене обдурюєте.

– Може, заварити чаю, Тенгізе?

– Піди разом із ним. Підете й купите ту куртку разом, – несподівано вирішив батько і повернувся до мене: – Це для Гогліка?

– Ні. Що тут можна не розуміти? Куртка для мене.

– Візьми машину. – Він кинув мені ключі. – І не здумай висадити Нану десь дорогою. Мені не хочеться телефонувати всюди і з'ясовувати, де ви.

Тепер, отримавши гроші, я був знову щасливим. Куртку надивився у центрі міста – здається, якоїсь турецької фірми, – а купити хотів для Яни. Я відразу попросив продавців відкласти її доти, доки привезу гроші. Аж раптом у магазині натрапив на Темура Панчулідзе та ще декількох знайомих

хлопців. Панчулідзе зняв куртку з вішака, сказавши, що сплатить за неї для мене.

– Бери, Гіо, – запропонував він. – Повернеш гроші наприкінці тижня.

Розумієте? Такому, як Ачико Кіпіані, він цього ніколи б не сказав. А чому? Тому що знає: Тенгіз Мікатадзе, якщо йому заманеться, спроможний купити весь цей магазин – що там якась куртка?

Нана пильно придивилася до мене, потім – до куртки.

– Куртка замала для тебе, не налізе, – зауважила вона. – Еге ж, до того ще й застібка на лівий бік. – Нана знову глянула на мене, поклала гроші на прилавок, потім наказала: – Бери і йди. Я зараз наздожену.

Після того як вона вийшла з магазину, ми сиділи у машині ще з півгодини. Нана відверто, але лагідно, як то їй властиво, запитувала, і я виклав усе як на сповіді. Коли вмовк, вигляд у неї був дуже стривожений.

– Тенгіз шаленітиме від люті, коли дізнається, – нарешті вимовила вона. Звичайно, Нана мала рацію. Він таки справді оскаженіє. – Розумієш, ви не зможете продовжувати так і надалі. Таке не може тривати вічно...

– Чому ж? Як ти гадаєш, що може стати на заваді?

– Слухай, Гіо, ти справді добрий хлопець, але Тенгіз нізащо не дозволить тобі взяти шлюб із нею.

Не дозволить узяти шлюб? Ось як. Розумієте? Вони тільки так і бачать те, що між мною і Яною. Ми зобов'язані взяти участь у їхніх безглузких ритуалах і церемоніях: щоб був номер у готелі, набитий трояндами та гвоздиками; потім – весільний обід для двохсот моїх друзів і шестисот батькових; щоб довга колона автівок спричинила зупинку всього руху в місті; щоб якийсь старенький інвалід підігнав візок із голубами, аби ми їх випустили...

– Я нічого йому не скажу, – запевнила мене Нана. – Нехай іде як іде ще трохи. Але якщо він натрапить на вас, тобі доведеться швиденько щось вигадувати.

Нана витягла із сумочки металевий браслет, обсипаний коштовними камінцями. Схоже, сирійський, а може, й турецький. Поклала його до однієї з кишень нової куртки.

– Ти зовсім не знаєшся на тому, як треба вибирати подарунки дівчатам, – посміхнулася вона й підморгнула. А мені спочатку видалося, що браслет вона для себе купувала.

Яна спала. Я поцілував її та прикрив новою курткою, доки ще не відійшла від сну, а браслет витяг із кишені й закріпив у неї на зап'ястку. Потім, коли Яна прокинулася, сиділи разом у ліжку, багато сміялися. Це я й досі пам'ятаю, добре пам'ятаю, до найменших подробиць. Виразно й чітко пригадую – а втім, іноді мене беруть сумніви, чи справді було саме так, як мені здається тепер; чи насправду Яна аж так раділа; чи вмошувалися ми у дощові

дні поряд біля вікна та ділилися спогадами про дитинство. Зараз ці тижні видаються мені такими далекими, що деякі події важко буває відтворити у пам'яті. Ах, Яна, Яна... Вона була єдиним, що я по-справжньому цінував. Ніколи не припиняв думати про нас із нею, ні на хвилину. Як на мене, то життя взагалі не могло бути ще кращим. Жодного разу я не замислювався над тим, на які гроші ми існуватимемо далі, що чекає на нас у майбутньому. З Яною було так тепло, світло, немов мене обгорнули пухом. Коли вона засинала, то клала голову мені на плече й пошепки щось розповідала, вже у напівсні. А я лежав із заплющеними очима, жадібно прислухаючись до її шепотіння в темряві ночі.

Того ранку йшов сніг – жалюгідний сурогат снігу, що ми його маємо у Тбілісі: він тільки дещо схожий на сніг доти, доки не впаде на землю, де вмить тане й перетворюється на суцільну багнюку. Ось такий собі сніг. Я прокинувся й побачив, що Яна стоїть біля вікна.

Вона не дала мені часу навіть прокинутися як слід, а відразу швидко промовила у своїй манері зовсім тихо: «Думаю, що я вагітна».

Я розумів, що це – приємна новина, але ніяк не міг уторопати, як поводитись. Відомо ж, що у вагітних жінок бувають дивні забаганки: якщо заманеться серед зими полуниця, то маєш їх десь дістати. Почувався я незвично: так, немов почав готуватися до подолання будь-яких труднощів. Крім того, був дещо настороженим, як завжди, коли стикаєшся з чимось, доти незнаним. До вечора ми з Яною гуляли під снігом, дивилися на дітлахів, що сновигали туди й сюди, на немолодих жінок, які вигулювали собак, на старих чоловіків, які швендали навколо замерзлого фонтана й тремтіли від холоду. Над нами застигло сліпучо-біле небо. Ми крокували заметеними снігом доріжками парку, а я відчував себе таким легким та прозорим, що навіть побоювався: а ну, як Яна прослизне крізь мої пальці, розтане, розчиниться у вишукано-холодному повітрі? Ось про що я тоді непокоївся. Навіть пригостив Яну цукерками, бо мені казали, що так потрібно поводитися з коханою.

Утім, серйозно я тоді ні над чим не замислився. Не згадав ні про Тенгіза, ні про те, що неодмінно мало статися далі тільки тому, що у нашому великому місті люди більше переймаються тим, як їх сприймуть у «товаристві», «громаді», а не дітьми, не коханням, не щастям. Так, насправді більше за все важили умовності, вкорінені традиції, уміння поводитися так, як годиться... Напевно, Гоглік міг бути моїм найкращим другом – ніхто не заперечував, але інша справа – жити з Яною. Нікому б і на думку не спало засуджувати мого батька, якби він голими руками придушив мене тільки тому, що я зглянувся на цю милу, чисту дівчину, яка потерпала в тому жалюгідному кублі, що закохався у неї, що привів її до себе. Усе це я повинен був розуміти, тому що мій батько – Тенгіз Мікатадзе, а не якийсь таксист.

Але я не розумів.

А тим часом кляті повії, серед яких колись була змушена знаходитись Яна, обсмоктували всі подробиці наших із нею взаємин – поки Дуда вилазив на них і «трудився». Гадаю, що вони бажали зайняти його думки чимось іншим, аби він не так гаряче займався ними самими.

Одного вечора, в суботу, мені зателефонував Гоглік.

- Ти сам? - запитав він. - Ми йдемо до тебе. - І розірвав зв'язок.

За двадцять хвилин вони опинилися під моїми дверима - Гоглік, Дуда, Дато, Віка й Джапара. Не інакше, давно вже були неподалік. Спершу я не міг уторопати, що їм треба. Серед них один Гоглік ще зберігав краплю веселощів. Дуда нагадував чорну-пречорну хмару, на нього аж дивитися було лячно. Решта мала досить жалюгідний вигляд. Вони стовбичили й розглядали стіни, немов декоратори.

- Що думаєш робити, Гіо? - почав Дуда.

- Про що ти?

- Про твою жінку, друже, - а ти як гадаєш? - Його голос був дуже тихим. Дато мовчки споглядав мене.

- Зовсім не розумію... - витріщився я на них.

- Ой, щоб тебе чорти взяли, Гіо! Ти просто не маєш права так поводитися, друже.

- Чого ж ти хочеш?

- Та хай тобі грець! Ти не можеш такого робити, Гіо! Так не можна чинити. Справжній чоловік так не поводить! Нищо так ставитися до своєї родини, до своїх друзів... Заради Бога, схаменися, Гіо!

Вони по черзі виклали все, що думають про мене. Я слухав мовчки. У Дуди тремтіли руки.

- Що ти Тенгізові будеш казати? - спитав він.

- Нічого.

- Йому краще дізнатися про це зараз, а не тоді, коли буде надто пізно.

- Не впевнений...

Вони дивилися на мене похмуро. Напевно, мали рацію з огляду на ті правила, за якими живуть у Грузії. На їхній погляд, Яна була тільки повією, та й усе. Лише Гоглік сидів мовчки, і вигляд у нього був, як завжди, задоволений. А втім, він же від початку знав про нас із Яною. Може, він і йолоп, але має рідкісну здатність швидко допетрати, що саме діється навколо нього. Й у подібні хвилини він залишався незворушно спокійним. Мені здається, що його ці справи найменше обходили: був упевненим, що ми з ним залишимося друзями, що б там не трапилося.

Вони підвелися, наміряючись іти, а Дуда вже на порозі зупинився, повернувся й ухопив мене в обійми.

- Хай тобі чорт, Гіо, ти ж і досі мені все одно що брат, сам знаєш...

Я розсміявся: очі в нього були несамовиті – не інакше, як тому, що він надто хвилювався.

– Гіо, я ж у цьому і сам винен певною мірою. Якби не покликав тебе туди...

– Якби ти мене не покликав, я б не був зараз таким щасливим.

– Я хочу поговорити з Тенгізом, Гіо... Поможі мені, Боже, – я повинен йому розповісти.

Отак воно робиться у нашому Тбілісі. Ми знаємо різницю між добрим і поганим, між правильним і неправильним. Робити так, як робимо ми, – це правильно, а те, що роблять інші, – неправильно, й отим «іншим» краще не пхати носа у наші справи й не ставати нам на заваді. За цим принципом живе Тенгіз Мікатадзе. Я взагалі не розумію Тбілісі та його уявлень про те, що добре, а що погано. Бо погане не може так ошасливити і заповнити душу таким спокоєм – хіба не так? Погане не може бути таким прекрасним.

Не уявляю, як мені належало поводитись – з точки зору моїх друзів, – але сам я тільки прагнув залишатися щасливим, ото й усе.

Яна, Яна, Яна... Якби я розумів, – бодай трохи розумів, – усе пішло б зовсім по-іншому. Якби я не побачив тебе тієї ночі – таку тендітну, таку бліду, таку вразливу... Утім, дякувати Господові, що все сталося так, а не інакше. Дякувати Господу за те, що ми зустрілися, що тоді, у різдвяну ніч, ти чекала на мене на сходах. Яно, любя моя дівчино, я знав, що має щось відбутися, але ж не уявляв собі, що саме.

Надвечір у понеділок я повернувся додому, відчинив двері й одразу второпав, що коїться щось не те: у вітальні світилося, а Яна ніколи сама світла не вмикає. Я квапливо пішов туди. У кріслі сиділа Нана, шубу свою вона розстелила на дивані. Атмосфера у вітальні була такою напруженою, густою, що її можна було різати ножем. Я сів. Нана розчавила у попільничці недопалок і звела очі на мене.

– Як ти? – запитав я дещо розгублено.

– Учора в нас був Дуда, – сказала вона тихо, зімкнувши пальці рук у замок.

– І що?

– Тенгіз шаленіє. Просто осякає. Випив геть усе, що було в хаті, а тоді бігав, махав пістолетом... Мало не на трісочки все розніс. Налякав Іраклія.

І що я повинен був на це відповісти? Саме так воно й мало статися, хіба ні? За нашими правилами тільки так. Тенгіз був приречений розшматувати все. Мені й не треба було питати, що там відбувалося далі, бо й сам здогадувався. Якимсь чином Тенгіза вдалося утримати вдома, а замість нього до мене приїхала Нана. Вона вміла розмовляти у складних ситуаціях, а Тенгіз був спроможний лише скаженими й кричати. Тож Нана і мала приїхати, аби не було крові. Нана належить до тих жінок, що вміють вести розмову спокійно, м'яко, навіть чарівно. До того ж вона добре розуміла Яну. Та ніколи не сперечалася. Мені неважко було уявити перебіг подій. Нана заходила коло неї, розповіла, що саме трапилось, розтовкмачила, хто

такий Тенгіз і який він. Вона сказала, що Гіо, звичайно, добрий хлопець, це так, його всі люблять, але він нічого не вміє і не може запропонувати нічогосінько корисного; не вміє ані планувати заздалегідь, ані поміркувати, як виборсатися зі скрутного становища. Додала, що батько радше вб'є його, ніж дозволить побратися з нею, Яною. Гадаю, після того Яна підвелася, запхала берета до кишені, а Нана втішала її, говорила, що якби не дитина... якби не дитина, то ми могли б залишатися разом, принаймні ще певний час: Тенгіз гадав би, що вона мені швидко набридне, то й не втручався б. А тоді Яна зібрала речі у валізу та й...

– Ти дала їй гроші? – раптом запитав я у Нани. – Ти дала їй гроші? Дала?! Дала їй гроші?! – Я не одразу зрозумів, що несамовито волаю. – Дала гроші, щоб убити мою дитину? Ти їй дала гроші, щоб убити мою дитину?

Після того спалаху я мало що пам'ятаю. Кинувся на диван, простягся, ховаючи обличчя. Нана не пішла. Вона сиділа й плакала. Зрештою мені якось вдалося відкараскатися від неї.

Розумів, що розшукувати Яну немає сенсу. Ні, знайти можна, й досить швидко, але навіщо? Ми були такими щасливими саме тому, що ніхто до нас не чіплявся, не цікавився тим, як живемо. Про дитину я взагалі не знав, що думати. Одне я розумів: нам з Яною не судилося. Принаймні у нас уже не буде так, як раніше. А іншого ми не бажали: нам подобалося жити самим, ми не хотіли, щоб хтось пхав свого носа у наші справи. Яна не взяла у Нани гроші, це мені було зрозуміло: вона не згодиться позбутися дитини, аби залишатися зі мною. Був упевненим, що брехати мені вона не здатна. Але ж ті її кляті подружки... Ні, нічого вона зробити не зможе. Вони не дадуть їй ані хвилини спокою доти, доки не затягнуть до підпільного лікаря.

Яна. Моя Яна.

Так усе й скінчилося – або виглядало, що скінчилося. Для мене ж не змінилося нічого. Згадувати ті два чарівні місяці – єдине, що хоч трохи тішить мене. Якою незвичайною й чудовою була та зима! А з того часу промайнув цілий рік.

Гоглік, як і раніше, сидить на зустрічах із виразом задоволення на обличчі. У Джапари народився ще один хлопчик. У мене ж нічого й нікого. Я самотній, таким, мабуть, і буду, сидючи поряд із тією клятою японською свічкою та стискаючи у пальцях недопалок цигарки.

Яна...

Чи залишилося бодай щось із того, що було у нас? Напевно, нічого.

Вирушили, щоб, як сказав Гоглік, знайти місце, де трохи тепліше, ніж у нашому чортовому місті. Того дня, коли від'їжджали, у Тбілісі було справді дуже холодно. Можливо, тому Гоглік і не був таким жвавим, як зазвичай. З іншого боку, важко сподіватися на його врівноваженість та поступливість за таких обставин: ми їхали на чужину на чужі гроші, а звідти маємо привезти чужий товар. Щоправда, Гогліка це насправді не дуже хвилювало. Він такий дурний вилупок, що люди серйозних справ йому здебільшого не доручають – ну, якщо не враховувати закінчених йолопів на зразок Ачико Кіпіані, поряд із тупістю якого розум навіть Гогліка видається гострим, як ніж.

Пригадую випадок на весіллі Джапарі. За столом ми з Гогліком опинилися навпроти двох хлопців – здається, то були нові родичі Джапарі. Один із них, бізнесмен, – лисий чолов'яга років під сорок, а інший – бородатий молодик у зеленому костюмі. Вони поводитися дещо зухвало: весь час перешіптувалися, розмахували рогами з вином, незважаючи на сусідів. Гогліка, відтоді як я його знаю, цікавили тільки дві речі на світі: дивитися фільми, а потім їх обговорювати. У цьому – все його життя. Утім, є ще одне, що може привернути увагу Гогліка: варто йому побачити неподалік дещо таке, що можна палити або вколоти, й він умить це вкюає. Такого від нього не сховаєш, мов від того клятого КДБ. Можливо, це пов'язано з тим, що Гоглік завжди на міліні. Не можу пригадати жодного разу, коли б він платив будь за що сам. Тим не менше, саме Гоглік, а не хтось інший, найчастіше іде й роздобуває у дилерів «травичку». На моїй машині іде, зрозуміло.

Ну, гаразд. Тож сиділи ми на весіллі вже хвилин сорок, може, сорок п'ять, коли ті двоє підвелися з-за столу й пішли. Я розумів, куди саме: до туалету, попалити «косячок».

Гоглік підхопився з місця так рвучко, – мало посуд не поперекидав, – що на нього почали оглядатися.

– Стривай, – ледь чутно звернувся він до лисого. – Я піду разом із вами.

– Ні, друже, не треба, я гадаю.

– Та годі тобі, друже... – Гоглік уже був по той бік стола.

– Послухай, чоловіче, у нас лише крихта, – пробурчав молодик у зеленому.

– Ну, то й пішли, – підсумував Гоглік й, узявши молодика під лікоть, скерував того із зали.

За десять хвилин вони повернулися. Гоглік, як завжди, виглядав задоволеним. Вони розсілися на місцях, зберігаючи гідність, наскільки були спроможні. Минуло ще з півгодини. Раптом Гоглік обернувся до мене й тихенько сказав:

– Виходь звідси, а я за хвилину слідом. У мене тут є трохи попалити.

Я був не на жарт здивований, але припустив, що він трішечки розжився у тих двох. Виявилося, що ні.

- У них було «травички» на три косячки та ще до біса розсипного тютюну, - прошепотів Гоглік мені на вухо й розкрив під столом жменю. - Вони так довго копирсалися, щоб згорнути цигарку, - ну, я й запропонував свою допомогу. Знаєш, повірити не міг: вони зовсім нічого не тямлять у цьому! Тож я згорнув три цигарки, але більшість гашишу залишив собі. Наприкінці ми палили цигарки вже майже без нічого.

Незважаючи на це, ті двоє виглядали цілком щасливими. Тільки уявіть - у їхньому віці! Того вечора косячків вистачило на шістьох. Йолопи безпорадні.

Ось вам і Гоглік. Той самий Гоглік, який із задоволенням переглядає по телебаченню програми про мандри, а потім починає мріяти, як воно - бути царем тубільців:

- Уявляєш, друже, ти просто сидиш і нічого не робиш, а тобі приносять усе, чого заманеться, а жінки обмахують тебе віялами - ні, ти уяви тільки! - Інших бажань у нього немає. - А якщо мені знадобляться гроші, то продам кількох жінок. Я маю на увазі, що комусь же вони можуть сподобатися, правда?

Мріяти про щось більше він не здатний.

Коли від'їжджали, мене охопило погане передчуття. Колись ми з Гогліком уже поспішали цією дорогою. У той день погода була жакливою, дорога - суцільною багнюкою, а потік машин надто великим. Ми виїхали о восьмій ранку, а машин на вулицях уже було стільки, як опівдні. Куди не поглянь - усюди військові машини: вантажівки, поліцейські патрульні машини, національна гвардія - легше перелічити, чого там не було. Ненавиджу національну гвардію. В усьому Тбілісі тих гвардійців було не більше ніж дві сотні, тож звідки їх тоді там узялося стільки? У них навіть нормальних підрозділів тепер немає. Достатньо, щоб із десятків хлопців зійшлися десь на розі однієї з вулиць, назвалися «Дельта-щось-там-іще» та почали гучно лаяти Гамсахурдіа. Незабаром звідкись з'явиться офіцер і видасть їм усім автомати. Ось така у нас національна гвардія.

Одного разу в гостях я спілкувався зі знайомим, який вступив до лав «Мхедріоні» ще на початку їхньої діяльності. Він розповів, як вони виганяли Гамсахурдіа з Тбілісі, а тоді сказав: «Не розумію я цю національну гвардію. Більш безладного натовпу я ніколи не бачив, до того ж вони - мало не підлітки». І все ж їх залучають до військових операцій. У бою вони не гірші за інших.

У нашому кварталі жив такий собі Саркісов, який збирав старі речі. Колись він грав у футбол, після того викладав фізкультуру в школі, з якої його турнули, коли довідалися, що він тягає до школи жінок. Так от зараз він майор національної гвардії, був у відрядженні десь за кордоном й до того ж не один раз постачав Гоглікові наркотики.

Національні гвардійці мене дратують, це так, але ми з Гогліком, напевно, не дуже від них відрізняємося. Вони переймаються лише собою, і ми теж. Можливо, вони менше це приховують, от і все. Ну, а хто із нас святий?

Упродовж перших півтори години нас зупиняли чотири рази: через кожні вісім-десять кілометрів було облаштовано блокпости. Половину людей на блокпостах становили вихідці з найближчих сіл. Ці люди зупиняли нас, робили вигляд, немов їх дуже цікавлять наші паспорти та водійські посвідчення, а потім поверхово оглядали машину – заляпану брудом «Ладу» брунатного кольору. На одному посту нас зупинив неголений вартовий із Тбілісі, який точно знав, куди саме ми прямуємо й навіщо. Ми почали базікати з ним, і Гоглік показав усе, на що був здатний. Він грався медальйоном «Мхедріоні», який позичив у Чечели. Крутив його на пальці та плів якісь дурниці. Ми знали, що тут нас не затримують: ми з цим вартовим з одного гнізда, жили одним життям, вирости в сусідніх кварталах Тбілісі, збиралися на тих самих вулицях у Ваке, Вера, Сабуртало.[6 – Назви районів Тбілісі.] А втім...

Пластиковий пакет із грошима Кіпіані Гоглік запхав подалі під сидіння. Сидів на них, насунувши вовняного капелюха майже на очі, немов Джек Ніколсон у фільмі «Над гніздом зозулі», з моїми темними окулярами на носі, палив цигарку й базікав без упину. Гоглік узагалі майже не носить свого одягу. У нього такого й немає, якщо не враховувати кількох чорних футболок та однієї пари велюрових штанів, тож він ходить у чужому. Ну, ми ж йому не скажемо, що так не можна, правда? Він нам як брат, він самотній, а грошей у нього ніколи й не було. Його бабусю підгодовують хлібом сусіди. Коли Гоглік нап'ється, то всім каже, що він безпритульний. Постійно лається із таксистами, свариться з перукарями, а щовесни у нього на носі вискакує величезний прищ. Ось такий він є. Любов виявляє по-своєму, ніколи про неї не говорить. Ні від чого не тікає й ніколи нічого не лякається.

Гаразд, тож опинилися ми поблизу іншого села – вже не пам'ятаю, якого саме. Там стояв ще один блокпост: двоє – у формі, а решта – місцеві селяни з рушницями та автоматами. Вони згуртувалися біля старенького джипа, геть заляпаного болотом, й пили вино. Серед натовпу стримів священник у рясі. Один із хлопців, вартових на блокпосту, махнув нам рукою.

– Підвезіть, – указав на священника. Хлопець уже так упився, що ледь повертав язиком. – Йому з вами в один бік.

Гоглікові вони налили каламутного вина з великої пляшки, обплетеної лозою, зажадали за це п'ять літрів бензину й дозволили їхати далі. Священника, якому на вигляд було років із тридцять п'ять, ми вмостили на задне сидіння. Він був п'яний як чіп. Звичайний святий отець, що відразу почав балаканину про грузинський народ, який забув Господа Бога. Проте швидко вмовк, коли допетрав, що про грузинський народ ми нічого ніяк не знаємо. Нарешті його увагу привернув приймач у машині. Спершу він звелів стихити музику, потім заявив: те, що ми слухаємо, – музика еретиків. Гоглік сидів собі, палив, виглядав із віконця, але я не міг прогнати думку, що він зараз викине священника з машини, ще й стусанів надає. Зненацька Гоглік запитав:

– Слухай, друже, а посвідчення в тебе є?

– Яке таке посвідчення?

– Де написано, що ти священник.

Той хлопець понишпорив рукою під рясом й витяг звідти, певна річ, маленьку книжечку.

– А у твоєму посвідченні хіба не сказано, що ти маєш дати людям спокій, а якщо до тебе поставилися з повагою, то й подякувати? – Так, наш Гоглік може інколи показати себе й філософом. Піп остаточно вмовк – не інакше, второпав, що йому світить бійка з нами обома. Ну й піп...

Ми виїхали із села, й священник звернувся до мене:

– Брате, випусти мене тут. Мені ще йти звідси півгодини, а чалапати грязюкою буде нелегко. До того ж починається дощ, а може, сніг. Спаси Господи – на мене чекає ще та мандрівка...

Ось і все. Навіть не повертаючи голови до попа, Гоглік вигукнув:

– Зупиняймося! Забирай своє чортове посвідчення й катай звідси подалі!

Той вийшов із машини – а що йому залишалося? Гоглік почав лаяти попа, а я тільки й зміг, що примусив його прикусити язика. Священник якраз про це й говорив: ми забули Бога.

Як на мене, цей хлопець був зовсім непоганою людиною, просто не дуже годився для того, щоб бути священником. Він нагадував мені одного студента з нашого університету. Той завжди захоплювався якимись темами: чи то походженням абхазького народу, чи то царем Траклієм, чи то технологією виробництва нафтопродуктів... Був надто нервовим та пишномовним.

Поїхали далі.

Щойно проминули заставу на кордоні й опинилися в Азербайджані, Гоглік затагнув непристойну пісеньку, а тоді звернувся до мене:

– Трохи пощастило нам, га? Жодного поліціанта. Саме цією дорогою, друже, й утік Гамсахурдіа. Коли повертатимемося, я покажу тобі іншу дорогу. Там узагалі немає постів на кордоні, зовсім немає! Навіть незчуєшся, як уже в Грузії. Давай пошвидше заберемо товар та й додому. Потрібно повернутися вже сьогодні вночі, так?

У нас обох були сякі-такі дозволи на в'їзд-виїзд. У мене – справжній, даний батьком і підписаний кимось зі старших командирів національної гвардії. У Гогліка – медальйон «Мхедріоні» зі святим Георгієм-змієборцем на одному боці та вказівкою прізвища і групи крові на іншому. Більшого й не треба. Інакше кажучи, щойно наші дозволи побачать, як безперешкодно пропустять нас, бо зрозуміло, що ми такі ж, як і вони, «свої» люди.

– А ти хоч знаєш, куди ми прямуємо? – запитав я.

– До Кіровабада, на вулицю Ахмедова, – задоволено відповів Гоглік.

– Місто більше не називають Кіровабадом, друже. Його перейменували на Ганджу.

– Яка, в біса, різниця? – зауважив він і додав: – Гадаю, дилера потрібно обдурити, хабара йому дати. Ти ж зможеш улаштувати так, щоб ми потім утекли?

– І не мрій собі, друже... – засміявся я.

– Якби гроші були наші, я б сотню не доплатив. Ну, а з чужими грошима... Навіть не знаю. Якщо ми зробимо щось не так, то Ачико й Дауша нас уб'ють, хіба ні?

– Як його звуть?

– Кого?

– Дилера.

– Мізан.

– О, то він грузин?

– Не впевнений. Кіпіані лише сказав, що звать дилера Мізан і що він азер. Раніше мав справу з іншим дилером, на прізвище Церетелі, в Товузі.[7 – Товуз – невелике (14 тис. мешканців) місто на кордоні Азербайджану з Грузією й Вірменією.] Здається, директором школи. Уміє чудово заварювати чай. Але той справжній покидьок, а його дружина та ще фурія. Скінчилося тим, що років із два тому я поцупив у них чотириста карбованців і втік. Ох, друже, у мене ще довго серце у п'яти ховалося, кілька місяців... – Він насправді ходячий анекдот, цей Гоглік. – «Трава» в нього була справжня, дуже міцна. Казав, що вона забиває мізки більше, ніж будь-яка п'ятирічка. Що воно, в біса, таке – п'ятирічка?

– І гадки не маю.

– Ну, він так казав: від цього в тебе в голові запаморочиться більше, ніж від п'ятирічки. І що то він мав на увазі?

– Мені звідки знати?

– Слухай, друже, мені навесні потрібно їхати до Сталінабада.[8 – Сталінабад – назва столиці Таджикицької РСР у 1929–1961 рр. (потім Душанбе), дуже далеко від Каспію.] Хочеш, гайнемо разом?

– А де це?

– Не знаю достеменно, десь на березі Каспійського моря. Там, напевно, наркотики дешеві, хоча їхати неблизько.

– Давай краще помандруємо до Ленінграда.

– Годиться – тільки вдвох, друже. Нам же не треба ускладнень. Просто з'їздимо, розважимося, га?

Ми тим часом їхали далі. Місцевість була болотистою. В Азербайджані навіть запах учувався інший, не такий, як у нас. Досі все складалося непогано,

але в мене на душі не було спокійно. Може, тому, що все залагоджувалося надто добре.

– В ідеалі ти намагаєшся так залякати дилера, щоб він тремтів, – утовкмачував Гоглік з таким виглядом, неначе розмовляв з останнім дурнем. – Тобі потрібно, щоб той вважав тебе або поліціантом, або психом.

Гоглік такі речі обожнює. Він просто народжений для них.

У повітрі почало смердіти, щойно ми перетнули Червоний міст і в'їхали до Азербайджану, але водночас тут було якось більш спокійно, мирно. Не забувайте, що в цій країні все криве – дороги, вулички, стіни, навіть повіі. Жодної прямої. В азерів повіі завжди брудні, п'яні в дим, увесь час регочуть й узагалі огидні, хоча певну привабливість їм таки вдається зберегти... Є в цьому Азербайджані щось таке, від чого я відчуваюся незвично вільним, а чому, й сам не знаю. Гоглік, я впевнений, пояснив би це тим, що ми так легко проминули всі блокпости в Грузії, а до Ганджі вже недалеко, не пропустиш. Що тут можна сказати?

Прибули до Ганджі. Я тільки й запам'ятав, що засмаглих до чорноти турків (ми ніколи не називаємо їх азерами в обличчя) та страшений мороз без снігу. Ще – дешеві цигарки, неприємні блискучі костюми, багнюку, що далі, то більшу, а також автівки з нікельованими бамперами й велюром у салонах. Вулиці майже безлюдні. Ганджа була, так би мовити, мішаниною з малоповерхових будинків хрущовського періоду з усілякими прибудовами й надбудовами. Узагалі це смердюче місто нагадувало щось на кшталт птахофабрики. Серед мешканців у мене не було жодного знайомого. Колись знав одного дилера, вірменина на ймення Тигран, але турки його вбили. Принаймні мені так казали.

Гоглік старанно розшукує потрібну нам вулицю, весь напружений, попри те, що бував тут уже сто разів. Не розумію, як він думає її відшукати: пам'яті йому бракує. Він же ходив обкурений кожного разу, як опинявся в цьому місті. Пригадує він лише якісь дрібниці: у двір до Ельміри, бач, ведуть зелені ворота, а на розі вулиць було припарковано чиясь «Ладу», – й нічого суттєвого. Що ж, я знав одного хлопця, який в анкеті на запитання про адресу написав: «Третій поверх». Тож одному Богу відомо, яким чином ми знайдемо той будинок на Ахмедова. Утім, мусимо це зробити, як потім мусимо довго гукати з вулиці доти, доки якийсь турок-недоросток з вухами, мов капустаєні листки, й побитим віспою обличчям вийде та запитає, хто ми й чого нам треба. Тоді вже заведе нас у двір, почне вимагати хабара – аж поки Гоглік, нарешті, налякає його як належить.

Ну, щось таке, а як насправді, то й не уявляю. Бог їх знає, як вони там поведуться у своїй країні, хто й як розшукує те й тих, хто їм потрібен, та як ми опинилися тут узагалі, та з ким зв'язалися.

Гоглік опустив віконце «Лади», висунувся й гукнув:

– Як проїхати на Ахмедова? – Це він запитав російською мовою в якогось беззубого старого.

– Направо, наліво, через міст, тоді по Курбанова... – забелькотів той. – Але там поліція...

– Хай ім чорт! – Голос Гогліка звучав стривожено. – В азерів поліціянти не кращі за грузинських.

– Їдьте іншою дорогою, – нарешті запропонував нам хтось, – через село. Запитайте там будь-кого, й вам покажуть, куди далі.

Тож ми рушили. Я вже зголоднів, до того ж не уявляв собі, що саме ми робимо й навіщо. До речі, не тільки зголоднів – страшенно хотілося пити. Зараз мені було начхати і на Кіпіані, й на ту повагу та відданість, на яку той сподівався. Я взагалі не розумів більше, чому вплутався в цю авантюру, навіщо ми робимо те, що робимо.

Урешті-решт ми дісталися вулиці Ахмедова. Гогліку вдалося пригадати ще одне: дерев'яні ворота з намальованою на них білою п'ятіркою.

– Бач, друже, ми досить легко його знайшли, так? – Він вийшов із машини й попрямував до будинку з виглядом селянина, який здумав учинити щось страшене. – Мізане! – заволав він. Ніхто не з'явився на його поклик. Ніхто йому навіть не відповів. – Мізане! – загорлав Гоглік ще гучніше й запалив цигарку.

Я теж виповз з-за керма й наблизився. Двір виглядав занехаяним і брудним, наче свинарня, ним бігали, квокчучи, кури, а в глибині тулилася стара обшарпана халупа без вікон. Через двір було натягнуто мотузку, на якій теліпалася випрана азерська білизна. Здається, гіршого смітника мені ще не випадало бачити.

– Готовий закластися на будь-що, що під тими дошками він ховає тонну золота, – кинув Гоглік і знову зарепетував: – Мізане!

Двері прочинилися, з них вийшла стара жінка у зношеній, засмальцьованій хустині. Вона човгала двором, зігнувшись мало не вдвічі. Її шкіра, вся у зморшках, була дуже темною, мало не чорною. Жінка скидалася на висхлу родзинку.

Зиркнула на нас і пошкандибала ближче до воріт. Ми дивилися на неї згори вниз, терпляче чекаючи, доки вона нас розглядала.

– Мізане! Мізане! – вигукнув Гоглік у черговий раз.

Стара зробила якийсь жест, значення якого я не зрозумів, розвернулася й пошкутьїгала назад.

– Пішла, чорт її забирай, – констатував Гоглік.

– Повернеться, – заспокоїв я його й роззирнувся. Ні, більш занедбаного й нечупарного житла ще справді не бачив. Як влучно зауважив Гоглік, наша брудна старенька «Лада» виглядала мов діамант, який випадково потрапив у лайно.

У дверях з'явилася тлуста азербайджанка у яскраво-червоному халаті. Її розпашілі червоні щоки були такими товстими, що майже затуляли очі. Напевно, вона довго сиділа надто близько до вогню.

- Шкода того нещасного, хто має трахати отаке, - ледь чутно вимовив Гоглік.

- То ж, напевно, робить сам Мізан, хіба ні?

- Стонадцять чортів йому в печінку! Як йому, в біса, взагалі вдається це робити?

Жінка, взута у великі брудні черевики, відчинила ворота й застигла в них, неначе вартовий. Вигляд мала розлючений. Як правило, дилери - люди обережні, навіть полохливі, зате жінки в них - справжні мегери.

- Вам чого? - гримнула на нас російською.

- Мізан удома?

- Ні.

- Незабаром повернеться?

- Ні.

- А куди подався? - запитав я.

- Навіщо він тобі?

І Гогліка понесло. Не розумію, як у нього це виходило? Ну, скажіть мені, будь ласка, як можна чемно бесідувати з немолодою зморшкуватою азербайджанкою, яка зовсім тебе не знає, зовсім тобі не довіряє та й узагалі мало на чому знається?

Вони балакали хвилин п'ятнадцять, не менше. Жінка у червоному халаті та з розпашілим до червоного обличчям почала так хихикати й кокетувати з Гогліком, що мені стало моторошно. Потім Гоглік повернувся до машини.

- Ми попали, - сказав він. - Прямо тут товар більше не продають.

- І що ж ми робитимемо?

- Тут більше не продають. Вона розказала, що неподалік - десь годину добиратися - є село, називають Атакенд. Дилер, цей покидьок, - то її чоловік. Товар він продає, як вона сказала, в Атакенді. Зараз же ця непотріб, її чоловік, сидить на ринку, тож якщо ми встигнемо, то зможемо підвезти його до Атакенда, де той і продасть товар. Ця жінка запевнила, що до вечора він сидітиме у чайхані. Я поцікавився, чи в них є корови. Вона відповіла, що ні, бо корів у місті тримати не дозволяють. Можна подумати, що мені так цікаво знати про тих корів. От же вилупок! Так нас ошукати! Я цьому невдасі ще покажу корів - знатиме, як нас дурити!

Я розвернув машину.

- Нам потрібно десь роздобути бензину, Гогліку. В обидва кінці не доїдеш на тому, що залишилося.

– Давай, друже, спершу дістанемося базару. Треба встигнути, поки цей покидьок звідти не вшився.

– А ти знаєш, де у них базар, га?

– Аякже! Я ж там декілька разів купував дині. Ну, скажімо, одного разу. Одного разу ми з Вальтером купували там диню.

На базарі не було нічого, крім баранини й сухофруктів. Гоглік обійшов три чайхани, після чого став похмурим і насупленим більше, ніж будь-коли раніше.

– Він уже злиняв.

Ми повернулися до машини. Я не знав ні хвилини спокою відтоді, як одержав цю машину. Із того часу ніби втратив свободу, бо не можу від них відкараскатися, все чіпляється до мене й умовляють... Мотор уже гарчить, мов поранений ведмідь, навіть тоді, коли працює на благословенному бензині Тенгіза. А тато каже: «"Лада" ніколи не підведе, тільки залий бак та їдь собі. Ну, звичайно, вихлопними газами смердить, але все ж таки то "Лада"».

Утім, я ж не приховую того, що отримав машину. Просто ганьба, що ніколи не мріяв сісти за кермо. Ой, Гогліку, Гогліку, дурню ти метушливий! Навіть не уявляєш, як я тебе подумки лаю.

– Що я тобі скажу, Гіо...

– Що ж?

– Я знаю, що Кіпіані трохи пришелепкуватий, але сподіваюся, що він хоч ім'я дилера не переплутав.

– Е, а в чому справа?

– Ім'я того турка не Мізан, а Нізам. Старенька, мабуть, вирішила, що я – повний дурень. Я про його матір.

Мені стало смішно. Я був упевненим, що Кіпіані назвав йому ім'я правильно, але не було сенсу сперечатися: Гоглік і за кращих часів слухати не вмів.

– Уночі, друже, їхати не можна, це небезпечно. Можна натрапити на військових або ще гірше.

– Як це?

– Та в них щось на зразок війни тут – у Карабаху. Трясця їхній матері... Мусимо зупинитися в цього Нізама. І я його ще провчу, щоб не намагався нас дурити. Таких корів йому покажу! Він хоче ошукати нас, друже.

Ми купили величезний лаваш, з'їли і запили водою з якогось брудного фонтанчика – будь-що, аби набити шлунки. На кебаб чи інші делікатеси часу не було. Та й стомилися після подорожі. Я не хотів, щоб Гоглік почав зараз обідати по-справжньому, бо тоді вже не витягну його з-за столу. А день був

таким сірим, похмурим. Коли ми заходилися шукати бензин, смеркалося. Я пам'ятав, як Кіпіані переконував, що в Азербайджані бензин дістати легко, але у нас із цим виникли труднощі. Зрештою вдалося заправити машину, а коли рушили до Атакенда, – чи як там воно, те село, – надворі споночіло. Мої ноги від довгого сидіння затерпли. До мене почало доходити те, у яке скрутне становище ми вляпалися, і я занервував не на жарт. Іноді зі мною таке трапляється: нерви не витримують. З минулого літа. Можу втратити рівновагу через дрібницю: досить побачити попільничку, повну недопалків, і починаю блювати або ще гірше.

Ох, Яно...

Коли дитиною читав книжки, то думав, що все в них – пригоди, життєві перипетії, випробування, проблеми, любов – вигадане. Мене не так легко обдурити. І дотепер дивуюся, коли виявляється, що дещо є не вигаданим, а цілком реальним. Так і не можу второпати: чи то письменники черпають усе зі своєї уяви, чи то процес творення книги набагато складніший, ніж мені видається.

– Я б зараз приліг із якою-небудь дівчиною, – сказав Гоглік. Я різко загальмував. Це ж треба бути настільки хтивим вилупком! Сам я схожими дурощами вже давно не цікавлюся. Якщо б потягнуло – не впевнений, що вийшло б. Пригадую те, що було, й замислююся. У вересні минулого року я впав і звихнув коліно – дуже п'яним був. Нана викликала лікаря, а той прописав мені масаж для зняття набряку чи що там іще. Утім, Нана – та ще відьма: вона підшукала масажиста дівчину. Того ранку до мене забіг Морчила – хотів позичити мої «Найкс», то мало не заплигнув на масажистку, щойно побачив. Дівчина-росіянка була вельми привабливою, то ж у Нани в очах жевріли іскри переконання: ну, ось, він уже геть забув ту, іншу. Для Нани це було найважливішим. Росіяночка приходила до мене десять днів поспіль, а я жодного разу не зміг навіть заговорити до неї. Не мав такого бажання. Від неї мені не було потрібно нічого. Тобто хочу сказати: я ж не тварина, хіба не так?

Нана, між тим, раділа. Їй, напевно, здавалося, що вона непогано допомагає мені «поховати» минуле.

Ха!

Не думаю нічого забувати й нічого «ховати». Не хочеться. Якби й забажав, то все одно нічого не вийде, хіба що рахунки з життям звести – немає чого робити на самоті.

Дорога була жакливою, інакше не скажеш: темно, хоч очі повиколжуй, а тут іще той покидьок нас обдурив. І тоді... Гаразд, я ліпше розкажу, як умію, що саме тоді відбувалося.

У темряві проїхали через три села, й у кожному запитували, чи правильно прямуємо до Атакенда.

– Так, так, ви на правильній дорозі, – відповідали нам.

Потім трапилося село, у якому світилося лише у двох хатах. Ми не змогли знайти жодної людини, щоб запитати про назву села. А тоді дорога

розділилася на дві. Зупинились і, на щастя, так би мовити, побачили старого, що шкандибав собі на узбіччі. Розпитали його. Він сказав, що лівим відгалуженням дороги ми потрапимо до Атакенда за півгодини, а праве приведе нас туди ж за двадцять хвилин. Зрозуміло, що ми обрали праве. Дорога була суцільною багнюкою, у якій місцями стояла вода, – навіть згадувати страшно. То було не шосе, а так, путівець. У темряві ми робили все можливе, аби лише рухатися вперед. Хвилин за сорок з'ясували, що загубилися, тож я запропонував їхати назад. Розвернув машину.

Поодаль бовваніли якісь вогники – то виринали з темряви, то знову зникали. Я був стомленим, і ці вогники лише дратували. Рухались ми не менше години, але розгалуження дороги так і не відшукали. Напевно, я весь час прямував не туди. Гоглік захвилювався.

– Той покидьок тепер уже, мабуть, спить. Вони ж немов кури, ці турки.

Я починав шаленіти. Сунув тепер, не розбираючи дороги. Щохвилини зупинявся, і ми намагалися роздивитися навкруги, та нічого не могли розгледіти, крім лісу, пагорбів і страшної багнюки. Не натрапили на жодне село – взагалі бачили мало що. Так, повільно, просувалися вперед. У мене з голови не йшов той клятий Атакенд. Мріяв про те, щоб в'їхати у двір, обведений стіною, щоб там нас зустрів низенький турок та показав, де можна влаштуватися на нічліг, – більшого я не бажав.

Їхали ми так довго, що закінчилися всі цигарки. Гоглік нервував дедалі більше й нарешті запропонував:

– Давай трохи перепочинемо, а вранці продовжимо.

Він мав рацію – вперше, а можливо, й востаннє в житті.

– Заспокойся, – відповів я. – Ми ще й тепер можемо шукати.

Проїхали ще далі. Дорога майже закінчилася – ми, здавалося, котились чистим полем. Я такого досі не бачив. Скаженіючи, несамовито різко розвернувся у напрямку, звідки нещодавно приїхали. Ну, насправді, просто пер, куди виведе. Хотів уже змінити передачу, коли Гоглік вигукнув:

– Машина, друже! Машина іде!

Я зупинив «Ладу», неспроможний вирішити, що його робити: чи то рухатися назустріч машині, чи то чимдуж мотати звідси світ за очі. У нас – повна валіза грошей, грузинські номери, а тут війна, про яку нам щось казали... Я вимкнув фари, але надто пізно: у тій машині нас помітили.

– І що нам робити?

– А хто його знає?

Була десята година, можливо, початок одинадцятої. Зовсім не пізно – принаймні для нас із Гогліком. Гоглік витяг із-під сидіння валізу з грошима, запхав її кудись подалі.

– Давай під'їдемо та розпитаємо в них дорогу. Вони ж мають бути тутешні.

– Тутешні? Ми вже дві з половиною години не бачили жодного селища!

Утім, це не важило: вони вже прямували до нас. Я знову ввімкнув фари. Наближався всюдихід із заляпаними брудом лобовим склом і передком. За кермом був не перший-ліпший селянин, як гадав Гоглік, бо водій, який до цього очевидно прямував кудись у своїх справах, побачивши нас, розвернув машину одразу, майстерно. Цей азер точно не вівчар. Я поспіхом запустив мотор і щосили натиснув на акселератор. Зустрічна машина була вже так близько, що прослизнути повз неї буде зовсім нелегко.

– Що ти дієш? До бісового батька, що це ти таке робиш? – здивовано вигукнув Гоглік.

А я їхав так швидко, як тільки дозволяла дорога, в голові ж крутилися різноманітні здогадки. Правду кажучи, я був справді наляканим. Запізно, звичайно. Щойно я припинив крутити кермо й обернувся, зі всудихода почали стріляти. Здається, з автомата. Гоглік низько нахилився, і я подумав, чи не зачепило його кулею.

– Давай бігом звідси! О Господи! – заволав він, і я тиснув на акселератор як міг.

Ті були надто близько, і їхній водій, вилупок клятий, теж не шкодував сил. Але він був на всудиході! Спеціально виготовленому, щоб пересуватися бездоріжжям. Знову почали стріляти. Гадаю, намагалися влучити у колеса, але їм не вдавалося.

Я вдарив по гальмах. І досі не можу второпати, що мене до цього підштовхнуло, але «Ладу» я зупинив. Можливо, тому, що поряд сидів Гоглік, а може, й тому, що я просто не уявляв, у якому напрямку вшиватися.

– Ускочили у справжню халепу, – підсумував я і похнюпився.

– Ще в ту халепу, трясця їхній матері, – прошепотів Гоглік і насунув капелюха нижче на очі.

Я не знав, куди тікати. Так, уся справа в цьому.

3

Ще з дитинства мене безліч разів затримувала міліція, але до сьогодні це ніколи особливо не лякало, а тим паче не спричиняло такого потрясіння. Нас затримували за те, що ми часом бешкетували, влаштовували бійки, носили із собою ножі або кастети, іноді навіть за те, що палили на горищі або сховавшись десь у парку. Затримували, а тоді відпускали. Батько не завдавав собі клопоту особисто забирати з міліції ані моїх друзів, ані мене – він завжди доручав це комусь із дядьків або близьких друзів. Хтось із них телефонував до начальника міліції, і нас звільняли, неохоче, але й без жодних зауважень.

До того ж під час затримання в мене ніколи доти не стріляли. Та й навіщо комусь у мене стріляти?

Мабуть, машина була геть прошита кулями, хоча задне скло залишалося цілісіньким. Ми сиділи й чекали, а я намагався вгадати: хто це – озброєні грабіжники чи поліція? Лише одне знав напевне: сьогодні вночі ми не спатимемо у Нізама, а перед Ачико Кіпіані постанемо ще дуже нескоро.

Джип зупинився, не вимикаючи фар, неподалік. З-за передніх дверцят висунулася рука з автоматом, а слідом і хазяїн тієї руки – хлопець зі скуйовдженим волоссям, одягнений у сільську козушину. З-поза задніх дверцят з'явилися ще люди з автоматами Калашникова.

– Руки вгору! Виходь! – скомандував один із них.

Ми підкорилися.

– Чого ви хочете? – гукнув ім Гоглік.

Ті нічого не відповіли, а натомість заходилися обшукувати. Двое тримали нас, доки третій поліз до салону. Він узяв мій паспорт, водійські права, носову хустинку, ключі від квартири, зелений шарф Яни, ще якісь дрібниці й розклав на капоті. У Гогліка із собою взагалі нічого не було, тож мене запитали, хто він такий. Водійські права вони відібрали, а решту речей повернули мені. Тоді витягли каністри з бензином, струснули, аби побачити, чи ті повні, й понесли їх до своєї автівки.

– Що вам треба? – запитав я.

– А що треба вам? Не сподівайся, друже, на якесь особливе ставлення тільки тому, що ти грузин.

Я не уявляв собі, що вони хочуть з нами далі вчинити. Попросив їх, щоб відпустили. На це хлопець у козушині відповів, що їм потрібно з'ясувати, хто ми й чому нас занесло в таку далечинь. Для Гогліка то було останньою краплею.

– Це вас не обходить! – загорлав він.

– Кого ж тоді це обходить? – поцікавився хлопець у козушку. Здавалося, що він у них за старшого. – Не хвилюйся, усе буде за законом, але зауваж, друже, що тут чинні закони військового часу. Що вам треба на території Азербайджану? У цьому районі оголошено поліцейську годину, тож цікаво, що саме ви тут робите вночі.

– Намагаємося дістатися Атакенда. Я розшукую хлопця, з яким разом служив у війську. Ми просто заблукали, от і все, – збрехав я.

Ті зареготали так, що мало не луснули зо сміху.

– Стривай! Як ти сказав: ви їхали до Атакенда чи виїхали з Атакенда? – запитав їхній ватажок. Вони перемовилися між собою азербайджанською, тоді ватажок обернувся до нас і підсумував: – Чудово. Маю скласти звіт та

передати вас своєму командуванню. Опісля зможете робити, що заманеться. Навіть не уявляю, що ви тут дієте та хто вас послав.

– Що ти хочеш, до бісового батька, цим сказати: «хто нас послав»? – голосно обурився Гоглік.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=22037322&lf from=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Примечания

1

Гамсахурдіа, Звіад (1939–1993) – дисидент-націоналіст, переслідуваний органами Радянської влади, але звільнений від покарання після публічного каяття. Із 1990 р. – голова Верховної Ради, з 1991 р. – президент Грузії. З огляду на авторитарний стиль управління його президентство завершилося громадянською війною, внаслідок чого владну верхівку очолив Едуард Шеварднадзе, а Гамсахурдіа загинув за нез'ясованих обставин. (Тут і далі приміт. перекл.)

2

«Мхедріоні» («вершники», «лицарі» – груз.) – воєнізована націоналістична організація, заснована 1989 р. професійним злодієм Д. Іоселіані. Відстоювала незалежність Грузії. У конфлікті 1991–1992 рр. підтримала Е.

Шеварднадзе й багато у чому сприяла йому. Брала активну участь у війні проти Абхазії. 1995 р. Шеварднадзе, зміцнивши свою владу, заборонив діяльність «Мхедріоні», а її лідерів ув'язнив.

3

Ганджа (до 1989 р. – Кіровабад) – друге, після Баку, місто Азербайджану за кількістю населення (більше ніж 300 тис. жителів). У період Середньовіччя тут було поширеним вирощування індійської коноплі, з якої виготовляли гашиш. Історія повертається.

4

Один із житлових масивів на околицях Тбілісі.

5

Коли герой, який у 1990–1991 рр. пише дипломну роботу, був на першому курсі, місто мало назву Орджонікідзе.

6

Назви районів Тбілісі.

7

Товуз – невелике (14 тис. мешканців) місто на кордоні Азербайджану з Грузією й Вірменією.

8

Сталінабад – назва столиці Таджицької РСР у 1929–1961 рр. (потім Душанбе),
дуже далеко від Каспію.